

СЕРІЯ «Право»

УДК 343.211.3:343.54

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-2\(16\)-11-23](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-2(16)-11-23)

Павлова Тетяна Олександрівна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, тел.: (050) 978-43-60, <https://orcid.org/0000-0002-2558-823X>

ОХОРОНА ПРАВ ДІТЕЙ ТА БАТЬКІВ ВІД ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ

Анотація. У статті досліджено кримінально-правові засоби охорони дітей та батьків від протиправних посягань. Вказані засоби виступають юридичними гарантіями реалізації охорони прав дітей та батьків, які закріплені як нормами Загальної частини, так і нормами Особливої частини Кримінального кодексу України.

При характеристиці правових засобів охорони прав дітей та батьків нами встановлено, що у нормах Кримінального кодексу України передбачено широкі гарантії щодо вагітних жінок, жінок, які мають малолітніх дітей, батьків (або осіб, які їх замінюють) в цілому. Що стосується самотніх чоловіків, які виховують малолітню дитину, чинний Кримінальний кодекс України не закріплює широкі правові гарантії до цієї категорії осіб.

Встановлено, що для ефективної охорони прав дітей та батьків від протиправних посягань кримінально-правовими засобами необхідно закріпити рівні правові гарантії. А саме при притягненні до кримінальної відповідальності, призначенні покарання або звільненні від покарання або його відбування відносно одиноких батьків (матері або батька), які не позбавленні батьківських прав, та самостійно виховують малолітню (неповнолітню) дитину або дитину з обмеженими можливостями. Вважаємо, що вирішення цієї проблеми можливо шляхом виключення у деяких кримінально-правових нормах вказівки на стаття та заміняти його терміном «батьки».

Проаналізовано новели чинного Кримінального кодексу, які є результатом підписання та ратифікації Україною Стамбульської конвенції.

Визначено подальше удосконалення кримінально-правових засобів охорони вказаної категорії осіб з урахуванням умов сьогодення та нових викликів.

Ключові слова: неповнолітній, малолітня дитина, протиправна діяльність, охорона дітей та батьків, охорона сім'ї, кримінально-правові засоби.

Pavlova Tetiana Oleksandrivna Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics, Odesa I. I. Mechnikov National University, Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa I. I. Mechnikov National University, Frantsuzskiy Boule, 24/26, Odesa, tel.: (050) 978-43-60, <https://orcid.org/0000-0002-2558-823X>

PROTECTION OF THE RIGHTS OF CHILDREN AND PARENTS FROM ILLEGAL ENCROACHMENTS BY CRIMINAL AND LEGAL MEANS

Abstract. The article examines the criminal and legal means of protecting children and parents from illegal encroachments. These means are legal guarantees for the protection of the rights of children and parents, which are enshrined in both the provisions of the General Part and the provisions of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

When characterizing the legal means of protecting the rights of children and parents, we have found that the norms of the Criminal Code of Ukraine provide for extended guarantees for pregnant women, women with minor child, and parents (or persons who replacing them) in general. As for single men raising a minor child, the current Criminal Code of Ukraine does not establish broad legal guarantees for this category of persons.

It has been established that in order to effectively protect the rights of children and parents from illegal encroachments by criminal and legal means, it is necessary to establish equal legal guarantees. Namely, in the case of bringing to criminal responsibility, imposing punishment or exemption from punishment or serving it in relation to single parents (mother or father) who are not deprived of parental rights and independently raise a minor (juvenile) child or a child with disabilities. We believe that the solution to this problem is possible by excluding the indication of gender in some criminal and law norms and replacing it with the term «parents».

The amendments to the current Criminal Code, which are the result of the signing and ratification by Ukraine of the Istanbul Convention, have been analyzed. The further improvement of the criminal and legal means of protection of the specified category of persons, taking into account the conditions of the present and new challenges, has been determined.

Keywords: juvenile, minor child, illegal encroachments, protection of children and parents, family protection, criminal and legal means.

Постановка проблеми. У ч. 3 ст. 51 Конституції України закріплено, що «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою» [1].

Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. у ч. 2 ст. 25 закріплює, що «материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу» [2].

Правовий аналіз національного та міжнародного законодавства свідчить про те, що на сучасному етапі розвитку суспільства очевидною стала прогалина у регулюванні захисту батьківства. Це обумовлено формуванням на протязі не одного століття уяви про те, що виховання та піклування за дітьми – виключно жіноча справа, але у житті виникали випадки, коли малолітні (неповнолітні) діти залишалися на піклуванні батька, але вітчизняне та міжнародне законодавство не передбачає кримінально-правові засоби охорони, які виступають матеріальними гарантіями реалізації прав таких дітей, оскільки орієнтовано більшою частиною на підтримку материнства, наприклад, ч. 3 ст. 56, ч. 3 ст. 61, ст. 79, ст. 83 Кримінального кодексу України (далі – КК України) тощо. Судова практика і, зокрема, практика Європейського суду з прав людини (наприклад, рішення у справі Босо проти Італії) закликає держави вдосконалювати національне законодавство та передбачати норми, які б прирівнювали права обох батьків та захищали б права кожного з батьків в усіх сферах суспільних відносин [3], і зокрема, у кримінально-правовій. З огляду на це, вважаємо за доцільне проаналізувати засоби кримінально-правової охорони вказаної категорії осіб та запропонувати шляхи вирішення поставленої проблеми, запропонувати власні пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства щодо охорони та дітей та батьків від протиправних посягань кримінально-правовими засобами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження кримінально-правової охорони прав дітей та батьків, а також сім'ї у цілому присвятили такі вчені як В. В. Гальцова, Н. В. Грицяк, О. О. Дудоров, М. В. Євсюкова, О. О. Жидкова, Т. Ю. Журженко, О. М. Костенко, В. О. Меркулова, Л. М. Сукмановська, О.В. Харитонова та інші вчені. При цьому відсутні дослідження щодо кримінально-правовій охорони батьківства – права батьків та їх кримінально-правова охорона, а також інші суміжні проблеми, залишаються майже повністю поза увагою науковців.

Метою статті є дослідити кримінально-правові засоби охорони прав дітей та батьків від протиправних посягань.

Виклад основного матеріалу. Охорона прав дітей та батьків від протиправних посягань кримінально-правовими засобами закріплена у нормах

як Загальної, так і Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України). Розглянемо вказані засоби.

І. Визнання вчинення кримінального правопорушення щодо вагітної жінки або дитини обставиною, яка обтяжує покарання, що закріплені у нормах Загальної частини КК України.

1.1. Вчинення кримінального правопорушення щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності, у будь якому разі, враховується судом у якості обставини, яка обтяжує покарання (п. 7, ч. 1 ст. 67 КК України) [4]. Згідно з п. 6, п. 9 ч. 1 ст. 67 КК України, вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини (або у присутності дитини) та вчинення кримінального правопорушення з використанням малолітнього визнається, у будь якому разі, судом враховується у якості обставини, яка обтяжує покарання.

1.2. Певні правові гарантії передбачені у нормах Особливої частини Кримінального кодексу України відповідно до наступних категорій осіб – малолітні (неповнолітні); вагітні жінки; батьки (або особи, які їх замінюють). Розглянемо вказані гарантії більш детально.

Охорона прав малолітніх (неповнолітніх) дітей здійснюється через наступні норми-гарантії. Наприклад, п. 2 ч. 1 ст. 115 КК України передбачає більш сувору кримінальну відповідальність за вчинення умисного вбивства малолітньої дитини; ч. 2 ст. 136 КК України передбачає кримінальну відповідальність за ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або повідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам; ч. 2 ст. 146 КК України передбачає більш сувору кримінальну відповідальність за незаконне позбавлення волі або викрадення людини, якщо ця людина є малолітньою дитиною.

У деяких нормах Особливої частини Кримінального кодексу України передбачена також охорона прав батьків, а саме вагітних жінок або жінок, які мають малолітніх дітей та самотнього батька від протиправних посягань.

Наприклад, п. 2, ч. 1 ст. 115 КК України передбачає кримінальну відповідальність за «вчинення умисного вбивства...жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності»; ч. 2 ст. 172 КК України передбачає кримінальну відповідальність за «грубе порушення законодавства про працю, якщо дії, передбачені у частині 1 вказаної статті, вчинені щодо...вагітної жінки, самотнього батька, матері або особи, яка їх замінює і виховує дитину віком до 14 років або дитину з інвалідністю»; у ч. 3 ст. 314 КК України передбачена кримінальна відповідальність за «незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, якщо вказані дії вчинені щодо вагітної жінки» тощо [4].

II. Вчинення кримінального правопорушення батьками (або особами, що їх замінюють) щодо їх малолітніх (неповнолітніх) дітей у якості самостійного кримінального правопорушення або в якості кваліфікуючої ознаки.

Наприклад, ч. 3 ст. 149 КК України передбачає більш сувору кримінальну відповідальність за торгівлю «щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками, або вчинені щодо малолітнього»; ч. 2 ст. 156 КК України також передбачає більш сувору кримінальну відповідальність за розбещення, «вчинене щодо малолітньої особи або вчинені членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього»; у якості кваліфікуючої обставини розглядається і втягнення у злочинну діяльність, вчинені щодо малолітньої особи або батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником (ч. 2 ст. 304 КК України) тощо [4].

I. В. Сингаївська вважає, що «з урахуванням групи злочинів, що вчиняються спеціальним суб'єктом – батьками чи особами, що їх замінюють, можна виокремити такі види з урахуванням ступеня суспільної небезпечності: 1) склади злочинів, вчинення яких батьками чи особами, що їх замінюють, визнається як пом'якшуюча обставина (ст. 117, ч. 1 ст. 150-1 КК України); 2) склади злочину без пом'якшуючих та обтяжуючих обставин (ч. 1 ст. 135, ст. 164, 166, 167 КК України); 3) склади злочинів, в яких роль батьків та осіб, що їх замінюють, у вчиненому злочині визнається обтяжуючою обставиною (ч. 2 ст. 135, ч. 2 ст. 155, ч. 2 ст. 156, ч. 2 ст. 304, ч. 2 ст. 323 КК України) [5, с. 106]. Особливістю цих кримінальних правопорушень є те, що вони вчинюються спеціальним суб'єктом – батьками (або особами, що їх замінюють) по відношенню до своїх малолітніх або неповнолітніх дітей. Певна група складів об'єднані єдиним родовим об'єктом та спрямовані проти дітей та сім'ї в цілому.

Це положення має важливе значення, оскільки виступає у якості засобу охорони прав дітей від протиправних посягань з боку членів родини. Пропонуємо розширити коло таких складів, наприклад, у якості кваліфікуючих ознак закріпити вчинення батьками (або особами, які їх замінюють) злочинів, передбачених статтями – ст. 149; ст. 153 КК; ст. 154 КК; ст. 314 КК; ст. 315 КК України.

Особливої уваги в контексті розглянутої проблеми потребують останні зміни вітчизняного кримінального законодавства, які пов'язані із імплементацією положень Стамбульської конвенції у вітчизняне законодавство. Ці зміни сприяли закріпленню принципово нових кримінально-правових засобів охорони прав дітей та батьків у сфері охорони сім'ї, які були ініційовані з прийняттям двох ключових нормативно-правових актів у зазначеній сфері. Так, 07 січня 2018 р. набув чинності Закон України

«Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII та 11 січня 2019 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу с цими явищами» від 06.12.2017 р. № 2227-VIII.

Імплементация положень Стамбульської конвенції у вітчизняне кримінальне законодавство дозволила впровадити цілу низку кримінально-правових засобів охорони прав дітей та батьків, а саме:

1) закріплення у Кримінальному кодексі України нового складу у ст. 126-1 «Домашнє насильство»;

2) передбачення у ст. 67 КК України нову обставину, яка обтяжує покарання «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» (п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК) та розширення змісту п. 6 ч. 1 ст. 67 КК за рахунок вказівки про «вчинення злочину... у присутності дитини»;

3) доповнення деяких складів кримінальних правопорушень новою кваліфікуючою ознакою «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах»;

4) запровадження інститут обмежувальних заходів для осіб, які вчинили домашнє насильство (ст. 91-1 КК України);

5) передбачення у ст. 76 КК України «Обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням» можливості застосування до таких осіб, що засуджені за злочини, пов'язані з домашнім насильством, обмежень та заборон, передбачених у ст. 91-1 КК України (ч. 2 ст. 76 КК України);

6) запровадження кримінальної відповідальності за «Невиконання обмежувальних заходів, або обмежувальних приписів, або непроходження програми для кривдників» (ст. 390-1 КК України). Тобто поступово відбувається впровадження доволі розвинутої варіативної моделі протидії домашньому насильству. Розглянемо докладніше.

Закріплення нового складу, передбаченому ст. 126-1 КК України – «Домашнє насильство». Під домашнім насильством розуміється «умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи» [4].

«За інформацією Програми розвитку ООН, від фізичного домашнього насильства в Україні страждає близько 2 мільйонів людей. Статистика говорить, що у понад 80% це насильство чоловіків щодо жінок. Щороку від домашнього насильства гинуть 600 українських жінок» [6]. Починаючи з 24 лютого 2022 року ця ситуація ускладнилася у зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ в Україну, оскільки потерпілі від насильства не завжди звертаються по юридичну допомогу через бар'єри, зумовлені війною, а саме самостійне нівелювання постраждалою цієї проблеми, особливо на фоні того, що потерпіла особа доволі часто обтяжена вирішенням інших нагальних проблем: безпека, житло, робота, діти, нове місце проживання, нове оточення тощо.

Визначення домашнього насильства, яке наведене у Кримінальному кодексі України, повністю узгоджується із положеннями Стамбульської конвенції, відповідно до якої домашнє насильство може бути у двох формах: «1) насильство у стосунках інтимних партнерів – з боку теперішнього чи колишнього чоловіка чи дружини або партнера (особи, з якою потерпілий перебуває або перебував у сімейних чи близьких відносинах) і 2) насильство у стосунках між поколіннями – зазвичай батьками і дітьми або дідами (бабами) й онуками» [7, с. 70].

На нашу думку, обраний вітчизняним законодавцем підхід є цілком виправданим, оскільки охоплює усі можливі форми домашнього насильства. Важливим аспектом також є те, що факт спільного проживання потерпілого та кривдника встановленню не підлягає, оскільки на кваліфікацію не впливає.

Однак, у контексті криміналізації домашнього насильства необхідно звернути увагу на наукову дискусію щодо розмежування категорій «домашнє насильство» та «злочин, пов'язаний з домашнім насильством» на законодавчому рівні. Це зумовлено наявністю у Кримінальному кодексі України низки складів кримінальних правопорушень, які, на думку А. А. Вознюка, «полягають в умисному вчиненні фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» [8, с. 11]. У зв'язку з цим автор пропонує кримінальні правопорушення, пов'язані із домашнім насильством, класифікувати за видами насильства на наступні три групи: «1) злочини, пов'язані з домашнім насильством фізичного характеру (наприклад, передбачені статтями 121, 122, 125, 126, 135, 136, 146, 115, 120 КК України); 2) злочини, пов'язані з домашнім насильством психічного характеру (наприклад, передбачені статтями 129, 134, 142, 143, 154, 300, 301, 303 КК України); 3) злочини, пов'язані з домашнім насильством економічного характеру (наприклад, передбачені статтями 150, 150-1, 164, 165, 166, 167, 304 КК України); 4) злочини, пов'язані з домашнім насильством сексуального характеру (статті 152, 153, 154 КК України) [9, с.113–114].

Але на нашу думку, така класифікація є штучною та ускладнює розуміння поняття «кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством». Вважаємо, що вказане поняття є ширшим за термін «домашнє насильство» та включає в себе кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК; кримінальне правопорушення, що містить кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах»; кримінальне правопорушення, поєднане з обтяжуючою обставиною, передбаченою у п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» та п. 6 ч. 1 ст. 67 КК в частині «вчинення злочину... у присутності дитини».

Вважаємо, що термін «кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством» може бути застосований до будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених Особливою частиною КК України, за наявності такої обставини, яка обтяжує покарання, як «вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» (п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України) або якщо передбачена у якості кваліфікуючої обставини певним складом Особливої частини Кримінального кодексу України.

По-друге, *поява такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах* (ч. 2 ст. 152 КК України, ч. 2 ст. 153 КК України тощо), на нашу думку, свідчить про надання додаткового захисту кримінальним законодавством особам, які є найбільш незахищеними, оскільки опиняються під впливом насильства з боку близької особи (або такої, що була близькою раніше) від якої такого не очікували.

По-третє, *закріплення у ст. 67 КК України обтяжуючої обставини «вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» (п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України) та розширення змісту п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України за рахунок вчинення кримінального правопорушення...у присутності дитини»* свідчить про певні проблеми, які виникають на практиці, а саме присутність дитини у даному випадку означає, що вона стала свідком протиправних дій, а винна особа усвідомлювала цей факт та свідомо бажала його настання або не вчинювала дій щодо його недопущення. Але доволі часто органи досудового розслідування не відображають цей факт у процесуальних документах. За даними М. Змислої «у

81% справ діти не фігурували ні як свідки, ні як потерпілі, оскільки в рішенні суду була відсутня будь-яка згадка про них. Натомість лише у 5% діти були свідками (в судовому рішенні про це зазначається); у 5% діти були визнані судами потерпілими від домашнього насильства [10].

По-четверте, у кримінальному законодавстві України з'явився *інститут обмежувальних заходів*, який застосовується до осіб, що вчинили домашнє насильство (ст. 91-1 КК України). Ця норма сприяла закріпленню у ст. 76 КК України положення щодо застосування до осіб, що засуджені за злочини, пов'язані із домашнім насильством, обмежень і заборон, передбачених у ст. 91-1 КК України, а також появу нової ст. 390-1 КК України – «Невиконання тимчасових обмежувальних заходів, або обмежувальних приписів, або непроходження програми для кривдників».

Інститут обмежувальних заходів на практиці зіткнувся із низкою проблем, які наразі залишаються невирішеними та ускладнюють застосування вказаних заходів.

Раніше нами вже досліджувалось питання правової природи обмежувальних заходів та було визначено, що вони «є примусовими кримінально-правовими засобами, що мають додатковий характер і застосовуються судом у разі вчинення повнолітньою особою кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством. Щодо їх місця у системи заходів кримінально-правового впливу, виходячи із загального змісту ст. 91-1 КК України, вказані заходи відносяться до інших заходів кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб та мають на меті обмежити потерпілу від насильства особу від насильницьких дій кривдника та запобігти у майбутньому будь-яким формам насильства щодо неї» [11, с. 91-93]. Однак, правова природа, механізм реалізації обмежувальних заходів не були чітко визначені вітчизняним законодавцем, а тому широкого застосування на практиці так і не отримали.

Обмежувальні заходи майже не застосовуються судами, оскільки за межами правового регулювання залишилися важливі суто практичні аспекти, як, наприклад, місце перебування кривдника, до якого застосовується передбачений п. 1 ч. 1 ст. 91-1 КК України обмежувальний захід.

Так, Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству, передбачені у листі Міністерства освіти і науки від 18.05.2018 р. № 1/11-5480 передбачають, що «така заборона поширюється на місце спільного проживання (перебування) постраждалої особи та винного незалежно від їхніх майнових прав на відповідне житлове приміщення» [12].

Однак, ані законом, ані рекомендаціями не врегульоване місце перебування особи, до якої застосовується такий обмежувальний захід. Раніше висловлювалися думки щодо того, що державою будуть створені місця

тимчасового перебування таких осіб. Наявність таких суто практичних проблем застосування обмежувальних заходів призводить до «недовіри» суспільства та складнощів практичної реалізації вказаних заходів. На нашу думку, Міністерству юстиції необхідно розробити рекомендації щодо розкриття змісту та порядку застосування обмежувальних заходів. Вважаємо недоцільною та дещо передчасною заборону у перебуванні у спільному з постраждалою особою житлом, оскільки за фактом виникає ситуація, за якою особа, яка судом не визнана винною у вчиненні будь-яких протиправних дій, фактично зазнає обмеження у своїх правах, а у випадку, коли житло належить їй на праві приватної власності – зазнає і пряме порушення цього права також. Було б доцільним створення місць тимчасового перебування для постраждалих осіб, оскільки так одразу вирішувалось би дві проблеми: непорушення прав ще невинуватої особи та захист прав потерпілої особи, оскільки місце її перебування можливо кривднику було б невідоме. Однак, на жаль, такі місця тимчасового перебування на загальнодержавному рівні так і не були створені.

Також слід звернути увагу на декларативний характер п. 5 ч. 1 ст. 91-1 КК України, відповідно до якого одним з видів обмежувальних заходів є направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми, які регулюються Типовою програмою для кривдників, затвердженої наказом Міністерства соціальної політики України від 01.10.2018 р. № 1434, та Переліком заходів, щодо реалізації пробаційних програм, затверджених наказом Міністерства юстиції від 28.03.2018 р. № 926/5.

Проте обидва ці документи містять лише загальні норми щодо того, як, наприклад, має виглядати графік пробаційної програми чи які етапи має включати програма для кривдників. Проте конкретні заходи та детальні роз'яснення для фахівців пробаційної служби в обох документах відсутні. З метою вирішення вказаної проблеми необхідно розробити єдині методичні рекомендації для працівників пробаційних служб, за допомогою яких можливо було б забезпечити єдиний підхід щодо психологічної роботи з особами, яким призначатимуться проходження пробаційної програми або програми для кривдників.

Таким чином, пропонується, по-перше, розширити у ст. 91-1 КК України правові підстави застосування обмежувальних заходів щодо осіб, які вчинили домашнє насильство, та не визнаються суб'єктом кримінального правопорушення, або визнаються суб'єктом кримінального правопорушення, до яких, поряд із покаранням можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, примусове лікування або примусові заходи виховного характеру тощо; по-друге, удосконалити пробаційні програми та усунути прогалини законодавства шляхом доповнення Кодексу України про

адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України нормою, яка буде покладати на суд не право, а обов'язок при притягненні кривдника до відповідальності за вчинення правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно із застосуванням адміністративного стягнення або призначенням покарання направляти таку особу на проходження програми для кривдника або пробаційної програми; по-третє, для ефективного захисту дітей та батьків від протиправних посягань кримінально-правовими засобами необхідно закріпити рівні правові гарантії при притягненні до кримінальної відповідальності, призначенні покарання або звільненні від покарання або його відбуванні відносно самотніх батьків (матері або батька), які не позбавленні батьківських прав, та самостійно виховують малолітню (неповнолітню) дитину або дитину з обмеженими можливостями. Вважаємо, що вирішення цієї проблеми можливо шляхом виключення у деяких кримінально-правових нормах вказівки на статтю, з використанням терміну «батьки».

Висновки. У результаті проведеного дослідження було встановлено, що в чинному Кримінальному кодексі України передбачена система кримінально-правових засобів охорони прав дітей та батьків, а також сім'ї в цілому, від протиправних посягань, а саме 1) закріплення вчинення кримінального правопорушення щодо вагітної жінки або дитини у якості обставини, яка обтяжує покарання; 2) закріплення вчинення злочину батьками (або особами, що їх замінюють) щодо їх малолітніх (неповнолітніх) дітей у якості самостійного злочину або у якості кваліфікуючої ознаки; 3) закріплення домашнього насильства у якості окремого складу; 4) передбачення вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах у якості обставини, яка обтяжує покарання або у якості кваліфікуючої ознаки у окремих складах злочинів, передбачених у відповідних нормах Особливої частини Кримінального кодексу України; 5) запровадження інституту обмежувальних заходів.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Boso mod Italien, sagsnummer 50490/99. Afgørelse af 05.09.2002. URL : <http://echr.dk/boso-mod-italien-sagsnummer-5049099>
4. Кримінальний кодекс: Закон України від 05.04.2001 р. Дата оновлення: URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Сингаївська І. В. Спеціальний суб'єкт злочинів – батьки та особи, що їх замінюють: питання термінологічної уніфікації. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 105–109.

6. Від домашнього насильства в Україні щороку гинуть 600 жінок. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3621741-vid-domashnogo-nasilstva-v-ukraini-soroku-ginut-600-zinok-lubinec.html>

7. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк. К.: Ваіте, 2019. 288 с.

8. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: актуальні питання теорії та практики. *Форум права*. 2019. № 2. С. 6–14.

9. Вознюк А.А. Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези III Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 111–114.

10. Змисла М. Домашнє насильство крізь призму війни. URL : <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/11/29/251536/>

11. Павлова Т.О. Правова природа обмежувальних заходів за чинним Кримінальним кодексом України. *Правова держава*. 2019. № 34. С. 89-94

12. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: Лист Міністерства освіти і науки від 18 травня 2018 р. № 1/11-5480. URL : <https://imzo.gov.ua/2018/05/21/lyst-mon-vid-18-05-2018-1-11-5480-metodychni-rekomendatsiji-schodo-zapobihannya-ta-protydiji-nasylstvu/>

References:

1. Konstituciya Ukrayini vid 28.06.1996. [Constitution of Ukraine from 28 June 1996]. Data onovlennia: 01.01.2020. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

2. Zahalna deklaratsiia prav liudyny vid 10.12.1948 r. [Universal Declaration of Human Rights from 10 December 1948]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [in Ukrainian].

3. Boso mod Italien, sagsnummer 50490/99 af 05.09.2002. [in English].

4. Kryminalnyi kodeks: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. [The Criminal Code: Law of Ukraine from 05 April 2001]. Data onovlennia: 27.01.2023. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].

5. Synhainvska, I. V. (2012) Spetsialnyi subiekt zlochyniv – batky ta osoby, shcho yikh zaminiuiut: pytannia terminolohichnoi unifikatsii [The special subject of crimes is parents and persons replacing them: the issue of terminological unification] *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, 5, 105–109 [in Ukrainian].

6. Vid domashnoho nasylstva v Ukraini shchoroku hynut 600 zhinok [600 women die from domestic violence in Ukraine every year. Ukrinform]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3621741-vid-domasnogo-nasilstva-v-ukraini-soroku-ginut-600-zinok-lubinec.html> [in Ukrainian].

7. Dudorov, O.O., Khavroniuk M.I. (Eds.). (2019) Vidpovidalnist za domashnie nasylstvo i nasylstvo za oznakoju staty (naukovo-praktychnyi komentar novel Kryminalnoho kodeksu Ukrainy) [Responsibility for domestic violence and gender-based violence (scientific and practical commentary on the novelties of the Criminal Code of Ukraine)], Kyiv: Vaite [in Ukrainian].

8. Vozniuk, A. A. (2019) Kryminalna vidpovidalnist za domashnie nasylstvo: aktualni pytannia teorii ta praktyky. *Forum prava – Law forum*, 2, 6–14 [in Ukrainian].

9. Vozniuk, A.A. (2019) Obmezhuvalni zakhody, shcho zastosovuiutsia do osib, yaki vchynyly domashnie nasylstvo [Restrictive measures applied to persons who have committed domestic violence]. Aktualni problemy kryminalnoho prava, protsesu, kryminalistyky ta operatyvno-rozshukovoi diialnosti: tezy III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii - Actual problems of criminal law, process, criminology and investigative activity: theses of the 3rd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. (pp. 111–114). Khmelnytskyi: Vyd-vo NADPSU [in Ukrainian].

10. Zmysla, M. Domashnie nasylstvo kriz pryzmu viiny [Domestic violence through the prism of war]. Retrieved from: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/11/29/251536/> [in Ukrainian].

11. Pavlova, T.O. (2019) Pravova pryroda obmezhuvalnykh zakhodiv za chynnym Kryminalnym kodeksom Ukrainy [Legal nature of restrictive measures for the existing criminal code of ukraine]. Pravova derzhava – Constitutional State, 34, 89–94. [in Ukrainian].

12. Metodychni rekomendatsii shchodo zapobihannia ta protydii nasylstvu: Lyst Ministerstva osvity i nauky vid 18 travnia 2018 r. [Methodological recommendations for preventing and countering violence: Letter from the Ministry of Education and Science from 18 May 2018, № 1/11-5480]. Retrieved from <https://imzo.gov.ua/2018/05/21/lyst-mon-vid-18-05-2018-1-11-5480-metodychni-rekomendatsiji-schodo-zapobihannya-ta-protydiji-nasylstvu/> [in Ukrainian].